

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 75ο • ΤΟΜΟΣ 150ος • ΤΕΥΧΟΣ 1736 • ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2001

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ

Παραλλαγές σέ στίχο τῶν Πετράρχη (Ποιήματα)

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Περιπέτειες σολωμικῶν κειμένων

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΤΚΩ

Ἡ ἐξίλεση – Μτφρ: Στρατῆς Πασχάλης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

*Ἡ ἐρμηνεία τῶν Χέγκελ ἀπό τόν Λούκατς
καί ὁ μαρξιστικός ἐγγελισμός τῆς ἀριστερᾶς*
Μτφρ: Μιχάλης Παπανικολάου

ΦΟΛΚΕΡ ΓΚΕΡΧΑΡΤ

Σκέψη καί ἀπόφαση
Δοκίμο γιά τόν Παναγιώτη Κονδύλη
Μτφρ: Κώστας Κουτσουρέλης

ΑΝΩΝΥΜΟΙ ΓΕΩΡΓΙΑΝΟΙ

Γεωργιανή λαϊκή ποίηση
Μτφρ: Δημήτρης Νόλλας – Άνι Τοικοβάνι

ΧΕ ΛΙΒΕΪ

Παντοινή συνάντηση (Διήγημα)
Μτφρ: Σωτήρης Χαλικιάς

ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΕΡΒΑΣ

Μυστήριον μεγαλομανίας

ΑΘΗΝΑ ΒΟΓΙΑΤΖΟΓΛΟΥ

*Μιά ποιητική συνθηκολόγηση: Ἡ «ᾠδή
στό Βαλαωρίτη» τῶν Σικελιανῶν καί ἡ κριτική
(ὑπερ)αντίδραση τῶν Παλαμᾶ*

ΝΙΚΟΣ ΔΑΒΒΕΤΑΣ

ᾠρα καλή (Διήγημα)

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ

Οἱ τριάντα ἐννιά χορευτρίες (Διήγημα)

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Μαγδαλένα (Διήγημα)

ΜΑΡΙΑ ΤΟΜΠΡΟΥ

Ἡ ἐλευθέρωση τῶν σονέτων

Μηνολόγιο

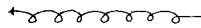
ΗΛΙΑΣ ΛΑΓΙΟΣ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ • ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ • Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΝΤΟΣ • ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ • ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΑΛΟΜΑΛΟΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΑΝΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ • Κ. Γ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΙΔΗΣ
ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ • Δ. Γ. ΜΑΓΡΙΠΛΗΣ • ΣΠΥΡΟΣ ΜΟΣΚΟΒΟΥ

Ἰούλιος - Αὔγουστος 2001

Καί, ἐπιστρέφοντας στά παραπάνω ἀποσιωπητικά, συμπληρώνω:

Μέσα μας ἀναγνωρίζουμε ὅτι οἱ Σκοτεινές μπαλλάντες, οἱ ὁποῖες γράφτηκαν ὡς ἓνα ἐπιτύμβιο in progress, εἶναι στό βάθος τους ἓνα ἀπό ἐκεῖνα τά κουτιά τῶν παιδικῶν μας χρόνων πού τά κουρδίζαμε γιά νά παίζουν χρυσή μουσική — πού, πιθανόν, ἀκόμη μποροῦμε νά ἀκούσουμε.

ΧΑΙΑΣ ΛΑΓΓΙΟΣ

Ἑλλειψη ἐκφραστικῆς οικονομίας

Ἰωάννα Καρυστιάνη, Κουστούμι στό χῶμα, μυθιστόρημα, Καστανιώτης, Ἀθήνα 2000, σ. 377

Τό θέμα τοῦ βιβλίου ἔχει νά κάνει μέ μιά κρητική (σφακιανή) βεντέτα δύο συγγενικῶν οικογενειῶν. Γι' αὐτό δέν εἶναι ἄσκοπο νά ἔχει ὑπόψη του ὁ ἀναγνώστης τό ἱστορικό τῶν δύο οικογενειῶν. Ἔχουμε λοιπόν καί λέμε: στά Σφακιά, στήν περιοχή Παγωμένου, ζοῦνε δύο πρῶτα ξαδέρφια, ὁ Κυριάκος Ρουσιᾶς (ὁ κοντός) καί ὁ Κυριάκος Ρουσιᾶς (ὁ ψηλός). Ὁ κοντός παντρεύεται τήν Ἀνθούλα καί ἀποκτοῦν τόν Σήφη καί τόν Μύρωνα. Ὁ Μύρωνα παντρεύεται τή Ρούλα καί ἀποκτοῦν τά δίδυμα Σήφη καί Κυριάκο. Ὁ ψηλός παντρεύεται τήν Αἰκατερίνη καί ἀποκτοῦν τόν Σήφη καί τόν Μύρωνα. Ὁ Σήφης παντρεύεται τή Γαλάτεια καί ἀποκτοῦν δύο κόρες κι ἓναν γιό: τόν Σήφη (πῆρε τό ὄνομα τοῦ πατέρα του γιατί ὅταν γεννήθηκε ὁ πατέρας του εἶχε ἦδη φονευτεῖ). Ὁ Μύρωνα παντρεύε-

ται τήν Πολυξένη καί ἀποκτοῦν τήν Ἀντιγόνη, τήν Καίτη, τή Μαρίνα καί τόν Κυριάκο. Αὐτά εἶναι τά πρόσωπα τῆς βεντέτας, ἡ ὁποία ἐξελίσσεται ὡς ἐξῆς.

Τό 1949 ὁ κοντός Κυριάκος, ὁ φτωχότερος οικονομικά, κλέβει δύο γίδες τοῦ ψηλοῦ καί τίς τρώει. Ὁ ψηλός ἀρπάζει ἓνα μάνλιχερ καί στρώνει, γιά τρεῖς μέρες, στό κυνηγητό τόν πρωτοξάδερφό του στά τραχιά, κρημνώδη μέρη τους, ὅπου ὁ ἴδιος πέφτει σ' ἓνα βάραθρο καί σκοτώνεται. Ὁ κοντός καταδικάζεται σέ τέσσερα χρόνια φυλακή γιά ζωοκλοπή καί ὄπλοφορία. Τό 1951 ὁ Σήφης (ὁ γιός τοῦ κοντοῦ) δολοφονεῖται στά εἴκοσι δύο του χρόνια, τήν ὥρα πού ἐργαζόταν ὡς κουρέας προβάτων. Οἱ ὑπόψιες βαραίνουν τόν συνονόματο δευτεροξάδερφό του, ὁ ὁποῖος στό δικαστήριο ἀθωώνεται λόγω ἀνεπαρκῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων. Τό 1953 ὁ κοντός ἀποφυλακίζεται καί ἐκτελεῖ πάνω στό καράβι Κανάρης, πηγαίνοντας γιά Πειραιᾶ, τόν ἀνεψιό του Σήφη, πού εἶχε ἀθωωθεῖ γιά τή δολοφονία τοῦ γιου του. Τό 1969 ὁ δεκαπεντάχρονος γιός τοῦ ἐκτελεσμένου στό καράβι Σήφη ἐκτελεῖ στά Χανιά τόν φονιά τοῦ πατέρα του, τόν ἐξηντάχρονο κοντό, καί καταδικάζεται σέ δώδεκα χρόνια κάθειρξη καί εἰσαγωγή σέ ἀναμορφωτήριο. Τό 1970 καίγεται μαζί μέ τό σπίτι της ἡ Αἰκατερίνη, ἡ χήρα τοῦ ψηλοῦ. Οἱ ὑπόνοιες βαραίνουν τήν Ἀνθούλα, ἡ ὁποία ἀθωώνεται στή δίκη πού ἀκολουθεῖ. Τό 1972 ὁ Μύρων, ὁ γιός τοῦ ψηλοῦ, σφάζει σάν ἀρνί τό ἓνα ἀπό τά δίδυμα ἀνίψια του: τόν ἐξοχο τραγουδιστή Σήφη, δεκαεννέα χρονῶν. Αὐτός, λίγες μέρες ἀργότερα, ἐκτελεῖται ἀπό τό δίδυμο ἀδερφό τοῦ Σήφη τόν Κυριάκο, στήν ὁδό Δροσοπούλου στήν Ἀθήνα. Ὁ φονιάς Κυριάκος καταδικάζεται σέ δεκαεννέα χρόνια φυλακή, ἀλλά ἀποφυλακίζεται μερικά χρόνια νωρίτερα.

* * *

Γιά τό ἴδιο βιβλίο ἔχει δημοσιευτεῖ στή *Νέα Ἐστία* καί κριτική τοῦ Κώστα Κατσουλάρη, τχ. 1729, Δεκέμβριος 2000, σ. 971-973 (N. E.).

Κεντρικό πρόσωπο στο μυθιστόρημα είναι ο Κυριάκος Ρουσιᾶς, ο ἕργονός του ψηλοῦ, τοῦ ὁποίου ἔχει κληρονομήσει τό ὄνομα καί τό ἀνάστημα: ψηλός κι αὐτός μέσα στό βιβλίο. Ὁ πατέρας του Μύρωνας, στίς ἀρχές τοῦ 1970, τόν ἔστειλε δεκαπενταετή στήν Ἀμερική γιά νά τόν προστατέψει ἀπό τόν κίνδυνο τῆς βεντέτας. Ἀρχικά τόν φιλοξένησε ἡ θεία του Ἀθανασία, ἡ ὁποία ζοῦσε στό Λίνκολν Ἰλινόις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ Κυριάκος, μετά τίς πρῶτες δυσκολίες, «τελειώσε τό γυμνάσιο στά δεκαεννιά» του, «σπούδασε φυσική στή Νέα Ὦρκη καί ἔκανε διδακτορικό ἐκεῖ πού μαζεύονταν ὅλοι οἱ σοβαροί θεωρητικοί φυσικοί τοῦ κόσμου στό Σικάγο. Διδάσκοντας πέρασε ἀπό τή Βοστώνη, τή Φιλαδέλφεια, τό Χιούστον».¹ Μέ δύο λόγια, ὁ Κυριάκος διέπρεψε στίς σπουδές του – μολονότι σάν Κρητικόπουλο δέν ἔπιανε μπογιά ἀνάμεσα στούς συνομηλικούς του κι ἦταν ἡ ἀπογοήτευση τοῦ πατέρα του. Ἡ ἀρχή τοῦ μυθιστορήματος τόν βρίσκει ἐργαζόμενο στό Φρέντερικ τῆς Οὐάσιγκτον, ἕνα κέντρο βιολογικῶν ἐρευνῶν ὑψηλῆς στάθμης. Ταυτόχρονα ταξιδεύει στόν κόσμο, συμμετέχει σέ συνέδρια, δίνει διαλέξεις κ.λπ. Στά σαράντα τρία χρόνια του εἶναι ἤδη ἕνας διάσημος ἐρευνητής ἐπιστήμονας.

Ἡ προσωπική του ζωή στήν Ἀμερική, ἐκτός ἀπό τό ἐρευνητικό ἐνδιαφέρον, εἶναι μᾶλλον περιορισμένη. Στενοῦς δεσμούς ἔχει μέ τή θεία του Ἀθανασία, μέ τέσσερις Ἑλληνες ἐπιστήμονες (πού μέ τά χρόνια χαλαρώνει ἡ παρέα τους: ὁ Χατζηραντωνίου στό Σικάγο, ὁ Γιαννακόπουλος πηγαίνει ἀργότερα στό Πανεπιστήμιο τῆς Κρήτης κι ὁ ἕνας ἀπό τούς δύο Γιώργηδες πηγαίνει στήν Αὐστραλία) καί περαστικές σχέσεις μέ ἐρωμένες. Στήν Ἑλλάδα ἔρχεται γιά διακοπές, ἀλλά ποτέ στήν Κρήτη. Αὐτά ὡς τό 1998, ὁπότε ξαφνικά φτάνει στό πατρογονικό του σπίτι, στό

¹ Τό βιβλίο εἶναι τυπωμένο σέ μονοτονικό.

ὄροπέδιο Παγωμένου τῶν Σφακιῶν. Οἱ συγγενεῖς καί οἱ φίλοι τόν ὑποδέχονται σάν ἕναν δικό τους, διάσημο πιά, ἐπιστήμονα, ἀλλά... Ἀλλά ἐκεῖ στοῦ Παγωμένου, ἀπέναντι ἀπό τό δικό του σπίτι εἶναι τό «ἀσοβάντιστο» σπίτι τοῦ τρίτου ξάδερφου του, τοῦ κοντοῦ Κυριάκου Ρουσιᾶ, πού τό 1972 εἶχε σκοτώσει τόν πατέρα του στή Δροσοπούλου τῆς Ἀθήνας. Ἡ βεντέτα εἶχε σταματήσει ἐκεῖ. Ὁ κοντός ξάδερφος ἔχει στό μεταξύ ἀποφυλακιστεῖ καί, ἂν εἶναι οἱ παλιοί λογαριασμοί νά ἀνοιχτοῦν, ὁ κλῆρος πέφτει τώρα στόν ἐπιστήμονα τοῦ Φρέντερικ νά πάρει τή σκυτάλη. Ἡ ἐποχή βέβαια, μετά τριάντα χρόνια, δέν εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλά τά πρόσωπα πού ζοῦν ἐκεῖ, ἰδίως οἱ μάνες τῶν δύο Κυριάκων, δέν παύουν νά εἶναι βουβοί μάρτυρες τοῦ χυμένου αἵματος. Ὁ τόπος πλέον καί τό κλίμα του εἶναι κι αὐτά, κατά ἕναν τρόπο, μάρτυρες τοῦ φονικοῦ παρελθόντος.

Ὁ κοντός Κυριάκος ζεῖ στό «ἀσοβάντιστο» σπίτι του μαζί μέ τή γυναίκα του, μιά ἰσχνή μαυροφορεμένη ὑπαρξη, μιά πεθαμένη κι ἀθαφτη, πού λίγες μέρες μετά τό γάμο της ἀκολούθησαν οἱ φόνοι τοῦ 1972 κι ὁ ἄντρας της πῆγε φυλακή. Ἀπό τά θάσανα τῆς κόπηκε ἡ περίοδος κι ἔμεινε ἄτεκνη. Τό ζευγάρι βρίσκεται τώρα σέ ἄσχημη οἰκονομική κατάσταση. Σέ ἀρκετή ἀπόσταση ἀπό τό «ἀσοβάντιστο» σπίτι μένει, στό δικό της σπίτι, ἡ σχεδόν τυφλή μάνα τοῦ κοντοῦ Κυριάκου καί τοῦ δίδυμου σφαγμένου Σήφη.

Ὁ ψηλός Κυριάκος, πού ἔχει ἤδη ἀμερικανική ὑπηκοότητα καί τόν λένε καί Ἀμερικάνο, φτάνει στοῦ Παγωμένου στίς 24 Ἰουλίου 1998. Στό πρόγραμμά του εἶναι νά γυρίσει μετά ἀπό λίγες μέρες στό Φρέντερικ. Πρώτη κίνηση εἶναι νά πάει στό νεκροταφεῖο νά δεῖ τόν τάφο τοῦ πατέρα του. Τή δεύτερη μέρα ἀπό τήν ἀφιξή του, ἡ μητέρα του καλεῖ συμβολαιογράφο καί μοιράζει τήν περιουσία της στά τέσσερα παιδιά

της (Αντιγόνη, Καίτη, Μαρίνα, Κυριάκο). Ήκτοτε, και όσο να έρθει ή μέρα τής αναχώρησής του, ο Κυριάκος κατασκοπεύει τόν ξάδερφο, τή γυναίκα του, τήν τυφλή μάνα του και μαζεύει πληροφορίες γιά τά γεγονότα του 1972. Άνάμεσα σέ άλλα προέχει ή αποκάλυψη του Χανιώτη Ξυλά ότι ο πατέρας του έσφαξε σέ κέντρο του χωριού τόν δεκαεννιάχρονο τραγουδιστή Σήφη Ρουσιά. Ο Κυριάκος δέν τό ήξερε και ή αποκάλυψη του προκαλεί άλγεινή εντύπωση. Καταφέρει νά φτάσουν στά χέρια του τά πρακτικά τής δίκες του κοντού Κυριάκου, πού σκότωσε τόν πατέρα του, γιά νά δει τίς καταθέσεις των μαρτύρων. Μαθαίνει αρκετά γιά τόν τόπο και παρακολουθεί διάφορες εκδηλώσεις. Νοικιάζει αυτοκίνητο και άλωνίζει τήν ευρύτερη περιοχή. Όταν έρχεται ή μέρα νά φύγει, άν και πηγαίνει στην Όλυμπιακή και θεωρεί τό εισιτήριό του, αφήνει τή βαλίτσα του εκεί, βγαίνει γιά μία βόλτα και δέν επιστρέφει νά πετάξει. Νοικιάζει πάλι αυτοκίνητο και γυρίζει στά όροπέδια των Σφακιών, φτάνοντας ως τό Λιθικό και τό Κρητικό Πέλαγος. Ταυτόχρονα συζητεί, μαθαίνει και κατασκοπεύει τόν κοντό ξάδερφο. Μερικές φορές οι περιστάσεις τούς φέρνουν πρόσωπο μέ πρόσωπο, αλλάζουν ματιές και έλάχιστα λόγια, σαφώς έχθρικά από τή μεριά του κοντού Κυριάκου. Ο Άμερικάνος ώστόσο διαπιστώνει πώς ή μικρή κοινωνία του Παγωμένου συμπαθεί τόν κοντό Κυριάκο, τόν όποιο θεωρεί ταλαιπωρημένο, φτωχό και έντιμο. Έπιπλέον, τό όνομα του δίδυμου άδερφου του, του έξοχου τραγουδιστή Σήφη, δέν έχει σθήσει και τά τραγούδια του παίζονται και ακούγονται συχνά. Τό ταξίδι του Άμερικάνου μέρα μέ τή μέρα αναβάλλεται και κανείς δέν ξέρει πού τό πάει. Τό θράδυ, τήν παραμονή τής Παναγίας, στήνει ένεδρα στον κοντό Κυριάκο, τόν άφοπλίζει μέ τήν άπειλή καραμπίνας, τόν μπάζει στό αυτοκίνητό του και καταλήγουν σ' ένα παραθαλάσσιο έκκλησάκι στό

Λιθικό. Έκει, πίνοντας τσικουδιά και κάνοντας σπονδές, τά λένε μέ σιωπές και λίγα λόγια κάτω από τό βάρος τής ψυχικής έντασης από τήν όποία διακατέχονται, «άδειάζουν» συμφιλιωτικά τά όπλα τους στή θάλασσα, ο καθένας του άλλου, και κοντά στό πρωί επιστρέφουν προς του Παγωμένου, χωρίς νά όμολογήσουν σέ κανένα τί συνέβηκε. Στο μεταξύ, ή εξαφάνισή τους θεωρήθηκε ύποπτο σημάδι τής παλιάς βεντέτας και κινητοποιήθηκαν οι πάντες νά τούς βρούν. Μετά από αυτό τό έπεισόδιο, πού οι δύο Κυριάκοι τό κράτησαν κρυφό από τίς οικογένειές τους, ο Άμερικάνος θά επιστρέψει στην Άμερική, όπου θά τόν περιμένει ή γνωστή ζωή και τά μαραθώνια τηλεφωνήματα του Χατζηαντωνίου. Ο τελευταίος, πού κι αυτός είχε άνησυχήσει τό θράδυ τής Παναγίας (είχε ενημερωθεί τηλεφωνικώς γιά τήν εξαφάνιση του φίλου του), είναι περίεργος νά μάθει νέα από τό ταξίδι του Κυριάκου στην Κρήτη κ.λπ. Στο μεταξύ στην Κρήτη ο κοντός Κυριάκος προσπαθεί νά μεταναστεύει μέ τή γυναίκα του στην Αυστραλία, όπου έχει συγγενείς. Δέν του βγαίνουν όμως τά «μόρια» και μή ξέροντας τί νά κάνει, κουβαλώντας σ' ένα σάκο τά κόκαλα του σφαγμένου άδερφου του Σήφη πού προορίζονταν κι αυτά γιά τήν Αυστραλία, σέ μία αντίδραση άπελπισίας ταξιδεύει στις Βρυξέλλες, ζητώντας καταφύγιο στην Εύρώπη. Συλλαμβάνεται και άποστέλεται στην Κρήτη, νά συνεχίσει εκεί τή μίζερη ζωή του.

Όλα αυτά άφορούν, πολύ γενικά βέβαια, τό θέμα του βιβλίου. Ένα άφηγηματικό συστατικό πού καθαυτό, καθώς είναι γνωστό, δέν έχει αξιολογικό χαρακτήρα. Άποτελεί όμως άπαραίτητη ενημερωτική βάση γιά νά περάσει κανείς μετά σέ ζητήματα ούσίας.

* * *

Άν θεωρήσουμε τό αφήγημα τής Καβουσιάνη

ένα μείγμα θρίλερ, αστυνομικής ιστορίας και ήθογραφίας, πού νά διαβάζεται γιά νά περνάει ἡ ὥρα, δέν ἔχω τίποτε νά πῶ. *Αν ὅμως τό πάρουμε ὡς λογοτεχνικό ἔργο, τότε προκύπτουν σοβαρά ἐρωτήματα. Θά ἐπιμείνω σέ δύο, πού τά θεωρῶ βασικότερα.

α) Εἴκοσι ὀκτώ χρόνια, ἀπό τά δεκαπέντε ὡς τά σαράντα τρία του, ὁ Κυριάκος Ρουσιᾶς δέν πατάει τό ποδάρι του στήν Κρήτη, οὔτε θέλει νά μιλάει γιά τό παρελθόν τῆς οἰκογενειάς του: «Ἦταν ἀλήθεια, τά οἰκογενειακά τοῦ Ρουσιᾶ ἀποτελοῦσαν ἀπαγορευμένη ζώνη [...] καί πουθενά οἰκογενειακές φωτογραφίες» στό σπίτι του (σ. 17, 33). Κι ὅταν οἱ φίλοι του τοῦ ἔκαναν σχετική κουβέντα, ἐκεῖνος δέν ἔδινε συνέχεια. Ἡ στάση αὐτή, τοῦ ἔτσι ξενιτεμένου Ρουσιᾶ, εἶναι κατανοητή. Στό ἐπόμενο ὅμως κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τόν βρίσκουμε ξαφνικά στήν Κρήτη, μέσα σ' ἕνα ταξί νά ὀδεύει ὀλοταχῶς πρός τοῦ Παγωμένου. Στό σημεῖο τοῦτο θά πρέπει νά ἀνοίξω μιά μικρή παρένθεση. (Ἡ δράση τοῦ κειμένου δέν μᾶς δίνεται ἐξωτερικά, ὅπως θά ἦταν ἂν ἕνας ἀφηγητής θεατῆς παρακολουθοῦσε τίς κινήσεις καί τά λόγια μονάχα τοῦ πρωταγωνιστή. Στό *Κουστόμι στό χῶμα* ἡ δράση μᾶς δίνεται ἀπό παντογνώστη ἀφηγητή, ὁ ὁποῖος ἔχει ὅλη τήν εὐχέρεια νά παρακολουθεῖ τόν πρωταγωνιστή ὄχι μόνο ἐξωτερικά—τίς κινήσεις καί τά λόγια του—, ἀλλά καί ἐσωτερικά—τό ψυχικό του γίνεσθαι.) *Ὅταν λοιπόν ὁ Κυριάκος ταξιδεύει ξαφνικά στή γενέτειρά του, ὁ ἀναγνώστης ὑποθέτει πῶς κάτι σοβαρό ἔχει μεσολαβήσει μέσα του καί περιμένει νά τοῦ δοθοῦν ἐξηγήσεις ἀπό τόν παντογνώστη ἀφηγητή. Πράγμα πού δέν συμβαίνει: ἐνῶ ὁ ἀναγνώστης μαθαίνει ἀσήμαντες λεπτομέρειες ἀπό τήν ἐσωτερική ζωή τοῦ Κυριάκου, δέν μαθαίνει αὐτό τό καίριο. Βέβαια, ἡ συγγραφέας ἔχει τό περιθώριο νά κάνει χρήση τῆς λεγόμενης ποιητικῆς ἄδειας. Σύμφωνοι, ἀλλά

οἱ ποιητικές ἄδειες ἔχουν κι αὐτές ὅρια. Ἀπό τή στιγμή πού ἡ συγγραφέας υιοθέτησε τή σύμβαση τοῦ παντογνώστη ἀφηγητή, ἔχει δεσμευτεῖ ἀπέναντι στόν ἀναγνώστη νά εἶναι συνεπής, δηλαδή ἔντιμη μαζί του. *Ας προχωρήσουμε. Ὁ ἀναγνώστης, πού θά συνεχίσει τό διάβασμα τοῦ βιβλίου καί θά φτάσει στό τέλος, θά διαπιστώσει πῶς τό συγκεκριμένο κενό δέν ἀποτελεῖ μιά μοναχική ἐξάιρεση. Θά διαπιστώσει δηλαδή ὅτι ὁ παντογνώστης ἀφηγητής, στά πύο κρίσιμα σημεῖα τῆς ἀφηγηματικῆς ἐξέλιξης, ἀρνεῖται οὐσιαστικά τήν ιδιότητά του. Θέλω νά πῶ ὅτι σ' αὐτά τά σημεῖα, ἔμμεσα, δηλώνει ἄγνοια—ἐνῶ ἐξ ὀρισμοῦ ὀφείλει νά γνωρίζει—σχετικά μέ τό τί συμβαίνει στό πρωταγωνιστικό πρόσωπο πού εἶναι ὁ ἐπιστήμονας Κυριάκος Ρουσιᾶς. Νά δοῦμε ἀκόμα δύο συναφή παραδείγματα. Τό πρῶο τῆς τρίτης μέρας ἀφότου ἔφτασε στοῦ Παγωμένου, ὁ Κυριάκος Ρουσιᾶς, μιά μέρα μετά τήν ἐπίσκεψη στό νεκροταφεῖο καί τή μοιρασιά τῆς οἰκογενειακῆς περιουσίας, πηγαίνει στό ξεμοναχιασμένο σπίτι τῆς τυφλῆς μάνας τοῦ κοντοῦ Κυριάκου. Σ' αὐτή τήν περίπτωση, ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ αὐτή τήν παράξενη ἐνέργεια τοῦ ἐπιστήμονα, χωρίς νά ξέρει καί χωρίς νά μαθαίνει ποτέ τίποτα γιά τό ἐσωτερικό ἀντίκριμά της, τόσο στόν ἴδιο τόν Κυριάκο ὅσο καί στήν τυφλή πού διασθάνθηκε τήν παρουσία του. Τό ἄλλο παράδειγμα εἶναι ἀπό τό ἐπεισόδιο τῆς δεκαπενταγουστιανῆς νύχτας. Ὁ ψηλός Κυριάκος στήνει ἐνέδρα μέ μιά καραμπίνα στόν κοντό, γνωρίζοντας ὅτι ἐκεῖνος κρατᾶει πιστόλι καί ξέρει νά τό χειρίζεται ἄριστα ἀπό μικρό παιδί. Ὁ ψηλός ὡς βιολόγος ἐρευνητής δέν ἀγνοεῖ τό νόμο τῶν πιθανοτήτων καί τά ἀπρόοπτα πού εἶναι δυνατό νά προκύψουν στήν πρακτική ἐφαρμογή ἐνός σχεδίου. Ὡς λογικός ἄνθρωπος γνωρίζει ἐπίσης ὅτι αὐτό πού ἐπιδιώκει (ἡ μυστική συμφιλίωση μέ τόν τριτοξάδεφρό του) μποροῦσε νά γίνει καί

χωρίς νά ριψοκινδυνέψει τή ζωή του. Γιατί προτίμησε νά φερθεί έτσι; Τόν έπιασε ό δαίμονας από τό ποδάρι; Ίσως, γιατί όχι; Καί οι πιο λογικοί άνθρωποι ένεργοῦν κάποτε τόσο παρορμητικά —άν κι εδώ πρόκειται γιά προσχεδιασμένη πράξη— πού χάνουν τόν έλεγχο τοῦ λογικοῦ τους. Σύμφωνοι, ἀλλά τότε γιατί ό παντογνώστης ἀφηγητής κοιμάται;

Αυτό πού θέλω νά πῶ εἶναι μέ δύο λόγια τό ἐξῆς. Τό θέμα πού διάλεξε ἡ Καρυστιάνη εἶναι κατεξοχήν ὑπόθεση ψυχικῆς περιπέτειας ενός κυρίως ἀνθρώπου. Ἐνα θέμα ντοστογιεφσκικό, πού θέλει ἀνάλογη παντογνωστικῆ πραγματεύση. Ἐνας τέτοιος ὀγκόλιθος χρειάζεται, γιά νά τόν πραγματευτεῖ κανείς ἔγκυρα, νά διαθέτει ντοστογιεφσκικό τάλαντο. Καί ἂν ὄχι ντοστογιεφσκικό, ὀπωσδήποτε βιζυηνικό. Διαφορετικά, τό ἔργο θγαίνει ξεθυμασμένος Μυριδῆλης.

6) Τό δεύτερο βασικό ἐρώτημα ἀφορᾷ τήν ἔκταση τοῦ κειμένου. Ἄν δεχτοῦμε ὅτι τό *Κουστούμι* στό *χῶμα* γράφεται γιά νά ἐκφράσει ὀρισμένο πρόβλημα (ἡ ἰδέα, ἡ βίωμα) καί ὅτι ἡ ἀφηγηματικῆ δράση ἀντιπροσωπεύει τό κειμενικό του ἀντίστοιχο ἂν δεχτοῦμε ἐπιπλέον ὅτι τό πρόβλημα εἶναι ὁ γυρισμός τοῦ Κυριάκου Ρουσιᾶ μετά από εἴκοσι ὀκτώ χρόνια στά Σφακιά, ὅπου κατά τά ἦθη εἶναι ὁ τελευταῖος δυνάμει σκυταλοδρόμος μιᾶς βεντέτας πού βρίσκεται σέ χρόνια ἐκκρεμότητα, καί ἡ λύση πού δίνεται στήν ἐκκρεμότητα αὐτή, τότε ἔχουμε τό περιθώριο νά δοῦμε τί εἶναι ἀπαραίτητο μέσα στό βιβλίό γιά τήν ἀφηγηματικῆ δράση καί τί δέν εἶναι. Μέ γνώμονα μιᾶ τέτοια θέση, τό πρῶτο πού θά παρατηροῦσα εἶναι ὅτι τό μυθιστόρημα τελειώνει οὐσιαστικά μέ τή μυστικῆ συμφιλίωση τῶν δύο Κυριάκων. Στό κείμενο, τό συγκεκριμένο περιστατικό παίρνει τέλος στή σελίδα 282. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, ἡ ὑπόλοιπη παραμονή τοῦ φηλοῦ Κυριάκου στοῦ Παγωμένου, ὁ γυρισμός του στήν Ἀμερικῆ, τό διάστη-

μα τῆς ζωῆς του πού περιγράφεται ἐκεῖ, καθῶς καί ἡ ἀλλόκοτη περιπέτεια τοῦ κοντοῦ Κυριάκου ὡς τίς Βρυξέλλες καί πίσω στό χωριό του, ἀποτελοῦν μᾶλλον ἕνα πλεοναστικό κείμενο 95 σελίδων. Πάντως ἡ συγγραφέας, πέρα από τήν παρατήρηση αὐτή, ἔχει γενικά τήν τάση νά φορτώνει τό γραφτό της μέ ἀναφορές πού δέν ὑπηρετοῦν οὔτε προάγουν τή δράση. Ἄναφορές θά ἔλεγα ἀδρανεῖς καί ἄσχετες μέ τόν βασικό στόχο τοῦ ἔργου. Ὁ Κυριάκος Ρουσιᾶς π.χ., ὅταν ἐπιστρέφει στήν πατρίδα του, παίρνει ἕνα ταξί από τά Χανιά νά τόν ἀνεβάσει στό χωριό του. Ἐνα γεγονός πού μπορεῖ νά καλυφθεῖ μέ λίγες λέξεις ἢ καί νά παραλειφθεῖ ὀλωσδιόλου. Κοιτάζτε τώρα πῶς δίνει ἕνα μέρος τῆς ταξάδας ἡ συγγραφέας:

Ὁ ταξιτζῆς εἶχε ὄρεξη γιά κoubέντα, μά ὁ πελάτης ὄχι. Ἐτσι μπῆκε μπρός τό κασετόφωνο καί ἡ Ἀντζελα Δημητρίου ἔπιασε δουλειά ὡρα ἐφτάμιση τό πρωί.

Στό παρμπρίζ τραγουδίστρια καί Παναγιά σέ δίδυμη ἀσημένα κορῖτσα συντρόφευαν τόν ὀδηγό, τριαντάρης, κοκαλιάρης, μέ μουστάκες πελώριες, ματάρες καστανές, σέ εἰδικῆ ἑταξίερα εἶχε τό φραπέ του, ἀμάξι νοικοκυρεμένο, μέ λάστιχα γερά, πού ἄφηγε πίσω του τούς εἰλαιῶνες καί πῆρε τήν ἀνηφόρα καί τίς στροφές.

Στό ὀροπέδιο τῆς Κρήτης ὁ ταξιτζῆς ζήτησε τήν ἄδεια νά κατουρήσει, ὅπως ἐξομολογήθηκε σοβαρός στόν πελάτη, τό εἶχε τάμα καί, ὅποτε κάποια κούρσα τόν ἔφερνε πρὸς τά κεῖ, σταματοῦσε ἀπαραίτητως.

Κούμπωσε τό παντελόνι του, ἔπλυνε τά χέρια του στήν πηγῆ, κοιτώντας πρὸς τό μοναδικό ἐκκλησάκι τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, ἔκανε τόν σταυρό του καί φρεσκαρισμένος κι ἀλαφρῶς πῆγε στό ἀμάξι.

—Δέ γαμιέσαι, εἶπε στό κινητό του καί τό ἔκλεισε, ὁ τόπος γύρω ἦθελε ἡσυχία.

Ὁ πελάτης εἶχε βγεῖ, καθόταν σέ μιᾶ πέτρα, σκούπιζε μ' ἕνα μαντίλι τόν ἰδρώτα του καί παραμιλοῦσε.

Τό ταξί ἔφυγε μπρός, ἡ Κράπη ἔφυγε πίσω,

ζήγκ ζάγκ στροφές, καί ὁ ἐπιβάτης, κολλημένος στό ἀνοιχτό παράθυρο, μέ τά χέρια νά σκιάζουν λίγο τά μάτια, κοιτούσε ψηλά ἕναν ἀετό, τό μόνο σκοῦρο πρᾶμα πού κουνιόταν σ' ἐκείνη τήν ἀτέλειωτη γκριζάδα, θουνά δίχως πράσινο, οὐρανός δίχως μπλέ.

Καί ἔπεται συνέχεια. Ἄν ὑπῆρχε χῶρος, ἀλλά καί λόγος σοβαρός, θά ἔδινε μερικές δεκάδες ἀπό τέτοια πλεοναστικά μέρη. Στήν πραγματικότητα, τό κατεξοχῆν δραστικό μέρος τοῦ συνολικοῦ κεμένου δέν ξεπερνᾷ τίς 50-60 σελίδες. Ἐνα διήγημα δηλαδή, πού μέ πολλά ἀδρανῆ παραγεμίσματα ἀπόκτησε εἰκονικές διαστάσεις μυθιστορήματος. Τό ζήτημα ὡστόσο τῆς ἐκφραστικῆς οἰκονομίας στά λογοτεχνικά ἔργα ἀποτελεῖ ὄρο ἀπαράγραφο ὄρο πού ἐπικυρώθηκε ἀπό τή μακραίωνη ἱστορία τῆς λογοτεχνικῆς πράξης. Πάντως, τό βιβλίο τῆς Καρυστιάνη δέν ἀνήκει σ' ἐκείνες τίς ἐκτροματικές περιπτώσεις ὅπου κάτι ὀγκώδη μυθιστορήματα δέν ἔχουν νά προσφέρουν τίποτε ἄλλο ἀπό κειμενικό σανά.

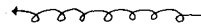
* * *

Τό Κουστούμι στό χῶμα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει δύσκολο θέμα, θά μπορούσε νά φέρεי σέ δύσκολη θέση τόν κάθε πεζογράφο. Ὁ τρόπος ὅμως μέ τόν ὁποῖο τό πραγματεύτηκε ἡ συγγραφέας του περισσότερο ἄφησε νά φανοῦν οἱ πεζογραφικές τῆς ἀδυναμίες παρά ἡ ἐπάρκειά τῆς. Στά προηγούμενα βιβλία τῆς στάθηκε πιό ἐπιφυλακτική. Τό πρῶτο τῆς, Ἡ κυρία Κατάκη, ἀποτελούμενο ἀπό διηγήματα, ἔδινε σαφεῖς ὑποσχέσεις γιά μιά θετική συνέχεια. Τό δεύτερο, ἡ Μικρά Ἀγγλία, ἦταν ὅπωςδῆποτε ἕνα ἔθιμα παραπέρα καί μέχρι σήμερα εἶναι τό καλύτερό τῆς. Μολαταῦτα δέν εἶναι ἀπαλλαγμένο, ἰδίως στό ἐπίπεδο τοῦ προβληματισμοῦ, ἀπό συζητήσιμες πλευρές. Μέσα μάλιστα ἀπό

τό πρίσμα τοῦ Κουστούμι στό χῶμα διαφαίνονται οἱ ἴδιες περίπου συγγραφικές ἀδυναμίες πού εἶδαμε παραπάνω.

Ὅσον ἀφορᾷ τό τελευταῖο, τό Κουστούμι στό χῶμα, θά ἤθελα, τελειώνοντας, νά σταθῶ στό ἠθογραφικό του στρώμα. Κατά τή γνώμη μου, εἶναι ἡ καλύτερη πτυχῆ του – ἂν καί ἀνεπαρκῆς γιά νά δικαιώσει τό συγγραφικό ἐγχείρημα. Ἡ γνώση τῶν ἠθῶν, ἡ τυπολογία τῶν ἀνθρώπων, οἱ τοπικές παροιμίες πού ὑφαίνονται μέσα στό λόγο, τά τραγούδια, ἡ περιγραφή τοῦ αὐχμηροῦ τοπίου κ.λπ., δίνουν μιά ἀδρή εἰκόνα τῶν σύγχρονων Σφακιῶν.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

**Ἡ κοινωνική διάσταση τῆς
καρυωτακικῆς ποίησης καί ἡ ἰδεολογική
πρόσληψη τῆς κριτικῆς τῆς**

**Χριστίνα Ντουניᾶ, Κ. Γ. Καρυωτάκης. Ἡ ἀντοχή
μιᾶς ἀδέσποτης τέχνης, Καστανιώτης, Ἀθήνα
2000, σ. 450**

Τό βιβλίο τῆς Χριστίνας Ντουניᾶ, Κ. Γ. Καρυωτάκης. Ἡ ἀντοχή μιᾶς ἀδέσποτης τέχνης, χωρισμένο σέ δύο μέρη, ἔχει ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἀντικείμενό του ὄχι αὐτό καθαυτό τό ποιητικό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη, ἀλλά τίς κατά καιρούς κριτικές ἐρμηνεῖες καί αἰσθητικές ἀποτιμήσεις του. Συγκεκριμένα, στό πρῶτο μέρος

Δημοσιεύεται ἐδῶ, μέ μικρές ἀλλαγές, τό κείμενο πού διαβάστηκε, στίς 26 Ἀπριλίου 2001, στό Γαλλικό Ἰνστιτούτο Ἀθηνῶν, κατά τήν παρουσίαση τοῦ βιβλίου τῆς Χριστίνας Ντουניᾶ.